

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
SELİM SADAK VE DİĞERLERİ-TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru no: 25144/94,27100/95 ve 27101/95 ve 26149/95 no'dan 26154/95 no'ya kadar)

NİHAİ KARARIN ÖZET ÇEVİRİSİ

Davanın nedeni, Türk vatandaşı olan Selim Sadak, Sedat Yurttaş, Mehmet Hatip Dicle, Sırrı Sakık, Orhan Doğan, Leyla Zana, Ahmet Türk, Nizamettin Toğuç, Naif Güneş, Mahmut Kılınç, Zübeyir Aydar, Ali Yiğit ve Remzi Kartal'ın, (başvuranlar), 23 Ağustos ve 16 Aralık 1994 tarihlerinde, İnsan Haklarını ve Temel Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin (Sözleşme) eski 25. maddesi uyarınca, Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (Komisyon), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5, 6, 7, 9, 10 ve 11. maddeleriyle birlikte 1 Nolu Ek Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiği iddiasıyla yaptıkları başvurulardır (Başvuru no: 25144/94, 26149/95-26154/95, 27100/95 ve 27101/95).

Başvuranlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önünde, İstanbul Barosundan Av. H. Kaplan, Ankara Barosundan Av. Y. Alataş ve Kürt İnsan Hakları Projesi Avukatı Sn. Ph. Leach tarafından temsil edilmektedir.

OLAYLAR

Sırasıyla 1954, 1961, 1955, 1957, 1955, 1961, 1942, 1951, 1956, 1946, 1961, 1959 ve 1948 doğumlu olan başvuranlar Türk vatandaşıdır. Eski milletvekili olan başvuranlar, 16 Haziran 1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Demokrasi Partisi'nin (DEP) üyesi idiler.

DEP 7 Mayıs 1993 tarihinde kurulmuş ve kuruluş mazbatasını İçişleri Bakanlığı'na verilmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, DEP'in Anayasayı ve Siyasi Partiler Kanununu ihlal ettiği ve DEP üyeleri tarafından yapılan açıklamaların ülkenin bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik olduğu gerekçesiyle, sözkonusu partinin kapatılması talebiyle 2 Kasım 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Anayasa Mahkemesi bazı milletvekillerinin sözlü görüşlerine başvurmuştur. İlk olarak, 22 Mart 1994 tarihinde, DEP'in başkan yardımcısı olan Kartal'ı ve partinin avukatı Kaplan'ı dinlemiştir.

2 Mart 1994 tarihinde Ankara Cumhuriyet Savcısının talebi üzerine TBMM, bazı DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırmıştır. Aynı tarihte, başvuranlardan Dicle ve Doğan meclisten çıktıkları sırada yakalanarak gözaltına alınmışlardır. 4 Mart 1994 tarihinde Sakık, Türk ve Zana da aynı akıbeti yaşamışlardır. Yurttaş ve Sadak'ın binayı terk etmedikleri gerekçesiyle tutuklanmaları, hâlâ milletvekili olmaları nedeniyle Meclis Başkanı tarafından engellenmiştir.

16 Haziran 1994 tarihinde, Anayasa Mahkemesi DEP'in, ulusal bütünlüğü ve devletin toprak bütünlüğünü hedef aldığı gerekçesiyle kapatılmasına karar vermiştir.

Aynı gün aleyhlerinde açılan dava nedeniyle, başvuranlardan Toğuç, Güneş, Kılınç, Aydar, Yiğit ve Kartal yurtdışına (Brüksel) kaçmışlardır.

1 Temmuz 1994 tarihinde, Sadak ve Yurttaş avukatlarıyla birlikte Savcılığa gitmişler ve burada gözaltına alınmışlardır.

21 Temmuz 1994 tarihinde, Cumhuriyet Savcısı TCK'nun 125. maddesine dayanarak başvurular aleyhinde kamu davası açmıştır.

8 Aralık 1994 tarihinde, Ankara DGM, Sakık'ı bölücü propaganda yapmaktan 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi gereği 3 yıl ağır hapis cezasına; Türk, Dicle, Doğan, Sadak ve Zana'yı silahlı çete oluşturmaktan TCK'nun 168. maddesi gereği 15 yıl ağır hapis cezasına ve Yurttaş'ı ise yasadışı örgüte yardım ve yataklık etmekten TCK'nın 169. maddesine göre 7.5 yıl ağır hapis cezasına çarptırmıştır.

Cumhuriyet Başsavcısının ve başvuranların kararı temyiz etmeleri üzerine Yargıtay, 26 Ekim 1995 tarihinde, sözkonusu Türk ve Yurttaş bakımından bozarak tahliye edilmelerine karar vermiş; diğer başvuranların mahkumiyetlerini ise onamıştır.

HUKUK AÇISINDAN

I. 1 NOLU PROTOKOL'ÜN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

Başvuranlar, demokratik ve çoğulcu parlamenter bir sistemde seçilen milletvekilleri olarak, Anayasa Mahkemesi'nin kapatma gerekçelerine itiraz etmektedirler. Başvuranlar, DEP yöneticilerinin, yaptıkları açıklamalarla Kürt kimliğine ve Kürt dilinin ve kültürünün geliştirilmesi için duyulan ihtiyaca vurgu yaparak, bu yönde gerekli tedbirlerin alınmasını savunduklarını belirtmektedirler.

Avrupa Konseyi Parlamentosu'nun 30 Haziran 1994 tarihli kararına atıfta bulunan başvuranlar, demokratik bir toplumdaki çoğulculuğun her türlü düşünciyi özgürce ifade etmeyi öngördüğünü hatırlatmaktadırlar. DEP'in kapatılmasıyla birlikte başvuranların milletvekilliklerinin düşürülmesi, toplumun

bir kısmının siyasi görüşlerinin parlamentoda temsil edilememesine yol açmış ve bu nedenle 1 No’lu Ek Protokolün 3. maddesi ihlal edilmiştir.

Hükümet, Komisyonun Matieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika kararına göndermede bulunarak, Devletlerin bazı koşullarda seçme ve seçilme hakkına kısıtlamalar getirebileceklerini belirtmiş, DEP milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşmesinin, Anayasanın ilgili hükmüne göre, adı geçen partinin kapatılmasının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Hükümete göre, sözkonusu müdahale, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin ve toprak bütünlüğünün korunması gibi birçok amaç gütmektedir.

AİHM, 1 No’lu Ek Protokolün 3. maddesinin subjektif haklar içerdiğini hatırlatmaktadır: Seçme ve seçilme hakları. Bunlar ne denli önemli olurlarsa olsunlar mutlak hak değildirler. 3. maddede sözkonusu haklar kesin ifadeler kullanılmaksızın belirtildiği için “üstü kapalı sınırlamalar” getirmek mümkündür. Sözleşmeye taraf olan Devletler, 3. maddenin ilke olarak engel koymadığı durumlarda, yasal düzenlemeleriyle seçme ve seçilme hakkının sınırlarını belirlerler. Devletler bu yönde geniş bir takdir yetkisine sahiptirler, ancak 1 Nolu Ek Protokolde öngörülen gereklilikleri son olarak değerlendirme yetkisi AİHM’ne aittir (Bkz. 2 Mart 1987 tarihli Mathieu-Mohin ve Clerfayt-Belçika kararı § 52, 1 Temmuz 1997 tarihli Gitonas ve diğerleri-Yunanistan kararı, § 39, 2 Eylül 1998 tarihli Ahmet ve diğerleri- İngiltere kararı, § 75 ve Labita-İtalya kararı, § 201).

Ayrıca AİHM, 1 No’lu Ek Protokolün 3. maddesinin tam demokratik siyasi rejimin ilkesel özelliklerinden birine vakfedildiğini belirtmektedir. Bu nedenle sözkonusu madde Sözleşme sistemi içinde çok önemli bir yere sahiptir (Bkz, yukarıda anılan Mathieu-Mohin ve Clerfayt kararı, §47). Sözleşme ile demokrasi arasındaki bağa gelince, AİHM bu yönde 30 Ocak 1998 tarihli TBKP-Türkiye ve Yazar vd.-Türkiye kararlarına atıfta bulunmaktadır.

Ayrıca, Komisyonun vermiş olduğu karar doğrultusunda, AİHM bu hükmün her kişiye seçilme hakkını verdiğini ve seçildikten sonra bu görevin ifasını güvence altına aldığını belirtmektedir (Bkz. Ganchev-Bulgaristan davası kapsamında 25 Kasım 1996 tarihli Komisyon kararı ve Gaulieder-Slovakya davası çerçevesinde 10 Eylül 1999 tarihli Komisyon kararı).

AİHM, ifade özgürlüğünün her birey için olduğu kadar seçmenlerini temsil eden ve onların menfaatlerini koruyan seçilen için de değerli olduğunu daha önce de ifade etmiştir. Bu nedenle muhalefetteki bir partinin milletvekillerinin ifade özgürlüğüne yapılan müdahaleler AİHM’yi daha katı bir denetim yapmaya itmektedir (Bkz, 23 Nisan 1992 tarihli Castells-İspanya Kararı, § 42).

Hükümetin sözkonusu müdahaleyi bir veya daha çok meşru amaç doğrultusunda gerçekleştirdiği farz edilse bile, AİHM bu müdahalenin meşru amaçla orantılı olmadığı kanısındadır.

Konuyla ilgili olarak AİHM, yurtdışında partinin eski başkanı tarafından yapılan açıklamaların ve merkez komitenin yazılı açıklamalarının, Anayasa Mahkemesi'nin DEP'in kapatılmasına ilişkin 16 Haziran 1994 tarihli kararında ileri sürdüğü gerekçeler arasında yer aldığını kaydetmektedir. Partinin kapatılmasıyla birlikte, Anayasanın 84§3. maddesi ve Siyasi Partiler Yasası hükümlerince başvuranların milletvekillikleri düşürülmüştür.

AİHM, alınan önlemin orantılı olup olmadığını değerlendirirken, Anayasanın 84§5. maddesinde yapılan değişiklikten sonra, sadece eylemleriyle siyasi partinin kapatılmasına neden olan milletvekilinin görevinin sona ereceğine dikkat çekmektedir. Başvuranların milletvekillikleri ise bireysel olarak gerçekleştirdikleri politik eylemler nedeniyle değil, mensubu oldukları ve faaliyet gösterdikleri siyasi partinin kapatılması sonucu doğrudan düşmüştür.

AİHM, yapılan müdahalenin katı olduğu kanısındadır: DEP kesin olarak ve derhal kapatılmış, başvuranların milletvekillikleri düşürülerek siyaset yapmaları yasaklanmıştır. Bu konuda AİHM, orantılılığın değerlendirilmesi sırasında, yapılan müdahalenin şeklinin ve ağırlığının da dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir (Bkz. Sürek-Türkiye (No:1) kararı, §64).

Yukarıda sözü edilen unsurlar göz önüne alındığında AİHM, Anayasa Mahkemesi'nin başvuranlara vermiş olduğu cezanın Hükümet tarafından ileri sürülen meşru amaçla orantılı olmadığına karar vermiştir.

AİHM, yapılan müdahalenin 1 No'lu Ek Protokolün 3. maddesince başvuranlara tanınan seçilme ve siyaset yapma hakkıyla bağdaşmadığı ve seçmenlerin de seçme haklarının ihlal edildiği kanaatindedir.

Bu nedenlerle, 1 No'lu Ek Protokolün 3. maddesi ihlal edilmiştir.

II. AİHS'NİN 7, 9, 10, 11 ve 14. MADDELERİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

Başvuranlar, Anayasa Mahkemesi tarafından DEP'in kapatılması sonucu milletvekilliklerinin düşürüldüğü gerekçesiyle AİHS'nin 11. maddesiyle güvence altına alınan dernek kurma özgürlüklerinin ve ayrıca AİHS'nin 9, 10 ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

Hükümet, AİHM'nin Glasenapp ve Kosiek kararlarına atıfta bulunarak, milletvekilliğinin bir kamu görevi olup Sözleşmenin güvence altına aldığı haklardan olmadığını belirtmektedir.

Hükümete göre, söz konusu müdahale ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması gibi birçok amaç gütmektedir. Hükümet, DEP'in bazı yöneticilerinin beyanlarının, halkın bir bölümünün kin, şiddet ve etnik kökene dayalı ayrımcılık duygularını körüklediğini belirtmektedir. Bu şartlarda, Hükümet söz konusu tedbirin "demokratik toplum" için zorunlu olduğunu düşünmektedir.

Başvuranlar, hem Hükümetin görüşlerine hem de Anayasa Mahkemesinin partiyi kapatma gerekçelerine itiraz etmektedirler. Başvuranlara göre, milletvekilliğinin düşmesini düzenleyen Anayasanın 84. maddesi, AİHS'nin 7, 9, 10, 11 ve 14. maddelerine aykırı bulunmaktadır.

Başvuranlar, DEP yöneticilerinin, açıklamalarında Kürt kimliği üzerinde durarak, Kürt dili ve kültürünün geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını savunduklarını; demokratik toplumda bütün fikirlerin ifade edilmesinin çoğulculuğun bir gereği olduğunu hatırlatmaktadırlar. Başvuranlar, DEP'li milletvekillerinin milletvekilliklerinin sona erdirilmesinin AİHS'nin 9, 10 ve 11. maddelerinin 2. paragrafları bakımından meşru olmadığı sonucuna varmaktadırlar.

1 No'lu Ek Protokol'un 3. maddesi hakkında vermiş olduğu karar gözönüne alındığında, AİHM bu şikayeti incelemeye gerek duymamıştır.

III. I NOLU EK PROTOKOL'ÜN I. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

Başvuranlar, haksız yere milletvekili maaşlarından mahrum bırakıldıkları gerekçesiyle 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir.

AİHM, başvuranların milletvekilliklerinin düşürülmesinde etkili olan önlemlerden şikayetçi olduklarını ve bu önlemlerin 1 No'lu Ek Protokolün 3. maddesinin ihlali anlamına geldiğini hatırlatmaktadır. AİHM, sonuç olarak 1. maddeyle ilgili şikayetin ayrıca incelenmesine gerek olmadığı görüşündedir.

IV. AİHS'NİN 6Ş1 MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

Başvuranlar, Anayasa Mahkemesince yapılan yargılama sırasında savunma haklarının sınırlandırıldığı gerekçesiyle adil yargılanmadıklarını ileri sürerek AIHS'nin 6§1 maddesinin ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

Hükümet, AIHS'nin 6. maddesinin Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamalarda geçersiz olduğunu savunmaktadır.

1 Nolu Ek Protokolün 3. maddesi hakkında vermiş olduğu kararı gözönüne alarak, AIHM bu şikayeti incelemeye gerek görmemiştir.

Bu nedenden dolayı, Mahkeme, Oybirliğiyle,

1. 1 No'lu Ek Protokolün 3. maddesinin ihlal edildiğine ;
2. AIHS'nin 7, 9, 10, 11 ve 14. maddelerinin ihlal edilip edilmediğine dair bir inceleme yapılmasına gerek olmadığına ;
3. 1 No'lu Ek Protokolün 1. maddesinin ihlal edilip edilmediğine dair bir inceleme yapılmasına gerek olmadığına ;
4. AIHS'nin 6§1 maddesinin ihlal edilip edilmediğine dair bir incelenme yapılmasına gerek olmadığına;
5. (a) AIHS'nin 44§2 maddesinin uyarınca kararın kesinleştiği tarihten itibaren 3 ay içinde, miktara yansıtılabilecek KDV, pul, harç ve masraflarla birlikte, ödeme tarihindeki döviz kuru üzerinden TL' sına çevrilmek üzere aşağıdaki miktarların, davalı Devlet tarafından *ödenmesine*,
 - (i) her türlü zararı kapsayan tazminatı için başvuruların her birine 50.000 (elli bin) Euro ödenmesine;
 - (ii) masraf ve harcamalar için Selim Sadak, Leyla Zana, Hatip Dicle, Orhan Doğan, Ahmet Türk, Sırrı Sakık ve Sedat Yurttaş'a toplam 10,500 (on bin beş yüz) Euro ve Nizamettin Toğuç, Naif Güneş, Mahmut Kılınç, Zübeyir Aydar, Ali Yiğit ve Remzi Kartal'a toplam 9.000 (dokuz bin) Euro ödenmesine;
- (b) Yukarıda belirtilen üç ay süreden sonra ödeme tarihine kadar geçecek süre için % 7,25 faiz ödenmesine;

Adil tazminata ilişkin diğ er taleplerin *reddine*;

karar vermiştir.

İşbu karar Fransızca olarak hazırlanmış ve AİHM'nin i  tüzüğünün 77řř 2 ve 3. maddesine uygun olarak 11 Haziran 2002 tarihinde yazıyla bildirilmiştir.